

કવિના જીવનનો દસ્તાવેજ રજૂ કરતું કાવ્ય - 'કવિનો ઘરસંસાર'

ડૉ.પીયૂષ ચાવડા

આસિ. પ્રોફેસર, ગુજરાતી વિભાગ, શ્રી અને શ્રીમતી પી.કે.કોટાવાલા આર્ટ્સ કોલેજ, પાટણ (ઉ.ગુ.)

૩૮૪૨૬૫ મો.૯૮૨૪૯ ૧૬૦૦૬ Email: jay_ma12@yahoo.com

સારાંશ :

પ્રસ્તુત કાવ્યાસ્વાદમાં એક સર્જક વિશે વાત કરવામાં આવી છે. ખાસ કરીને એક કવિ કેવું જીવન જીવે છે એ એ જીવનની સાથે સાથે જ કેવી રીતે સર્જન કરે છે એ સમગ્ર ચિત્ર કાવ્યાત્મક રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. મોટા ભાગે સમાજમાં એવી માન્યતા હોય છે કે સર્જક અલગ રીતે જીવતો હોય છે. પરંતુ, વાસ્તવમાં સર્જકને પણ પોતાનો પરિવાર હોય છે. એ પણ સામાન્ય માણસની જેમ જ દિનચર્યા કરતો હોય છે. જેટલી સરસ આ બંગાળી કવિતા છે એટલો જ સરસ તેનો અનુવાદ થયો છે.

યાવીરૂપ શબ્દો : સર્જક, કવિ, સમાજ, પરિવાર, સર્જન

પેલું જુઓ કવિનું ઘર - કવિ કંઈ સન્યાસી નથી,

એનો પણ ઘરસંસાર છે.

વાંકા વળી ગયેલા એના પિતા છે; વરંડાના આછા તડકામાં

જુઓ ત્યાં બેઠા છે.

આંખમાં ઊંઘ,

હાથમાંથી સરકી ગઈ છે હોકાની નળી

લાલ કીડી ફરી રહી છે; વરંડાના તડકામાં ત્યાં

કાબર આવે છે

એ જોઈને તાળી પાડીને હસી રહી છે

કવિની પહેલા ખોળાની દીકરી

કાલે રાતે એણે પરી જોઈ હતી.

કવિપત્ની છે તો દૂબળી પાતળી; એની મોટી આંખોમાં,

સમગ્ર ચહેરા પર મલાઈની જેમ

મમતા લીંપાયેલી છે.

એને ખૂબ ચાહે છે -

એને માટે લાવે છે મોગરાનાં ફૂલ, બંગડીઓ

સાંથાલી મેળામાંથી.

સાથે મળી ઘરના આંગણમાં

મોગરાનો છોડ રોપે છે. પત્નીની ઈચ્છા છે,

આવતા ચોમાસામાં

ઘર સરસ છવાઈ જાય ફૂલે - ફૂલે

કવિ કંઈ સન્યાસી નથી, ઘરસંસાર માંડ્યો છે.
રોજ તાજી માછલી ખરીદે છે,
અને લાખો વાસી શબ્દો, ક્ષુદ્ર લાલ કીડીની જેમ
કવિનું મગજ ખોતરીને ચાલી જાય છે અંધકારમાં
ટાણે કટાણે

અનુવાદક :નલિની માડગાંવકર

પ્રસ્તુત કાવ્ય બંગાળી કવિ સુવ્રત ચક્રવર્તીની છે. તેનો ગુજરાતીમાં અનુવાદ નલિની માડગાંવકરે કર્યો છે. સુવ્રત ચક્રવર્તીનું યુવાવયે જ અવસાન થયું છે. આશાસ્પદ સર્જકની ખોટ બંગાળી સાહિત્યને કાયમ રહેશે. તે કવિતામાં શબ્દચિત્ર રચવાની વિશેષ આવડત ધરાવતા હતા. ‘બાલક જાને ના’ એમનો ખ્યાતિપ્રાપ્ત કાવ્યસંગ્રહ છે. ‘કવિનો ઘરસંસાર’ કાવ્યમાં સર્જકે કવિના જીવનનો પરિચય આપ્યો છે. સર્જક પણ સામાન્ય માણસની જેમ પોતાનો પરિવાર ધરાવે છે. તેને પત્ની છે, બાળકો છે. માતા અને પિતા છે. આ બધી જવાબદારી નિભાવતા નિભાવતા સર્જક સર્જન કરે છે. આ બધી જવાબદારીનો કોઈ ભાર એના સર્જન પર વર્તાતો નથી. ચાલો આ સુંદર કાવ્યને માણીએ.

આપણા ધ્યાનને જાણે કે કેન્દ્રિત કરતા હોય એમ સર્જક કાવ્યની શરૂઆતમાં જ લખે છે -

‘પેલું જુઓ કવિનું ઘર - કવિ કંઈ સન્યાસી નથી,

એનો પણ ઘરસંસાર છે.’

અહીં કવિના જીવનનો ચિતાર પણ છે અને પોતાની જાતને સામાન્ય માણસથી અલગ સમજનાર કવિની જાત પર માર્મિક

મૂળ કવિ -સુવ્રત ચક્રવર્તી

કટાક્ષ પણ કર્યો છે. સર્જક કોઈ સન્યાસીની જેમ જીવન નથી વિતાવતો તેને પણ પોતાનો ઘરસંસાર છે. સર્જકે સુક્ષ્મતાથી કવિના ઘરની છબિનું શબ્દચિત્ર દોર્યું છે. સર્જકના પિતા વાંકા વળી ગયા છે. તે વરંડાના આછા તડકામાં બેઠા છે. તેની આંખમાં ઊંઘ છે. હોકાની નળી હાથમાંથી સરકી ગઈ છે એનો પણ એને ખ્યાલ નથી. જુઓ -

‘વાંકા વળી ગયેલા એના પિતા છે; વરંડાના આછા તડકામાં

જુઓ ત્યાં બેઠા છે.

આંખમાં ઊંઘ,

હાથમાંથી સરકી ગઈ છે હોકાની નળી’

વરંડાનો વૈભવ કેવો છે? ફૂણો તડકો ચોતરફ વિસ્તરેલો છે. કાબરનો કલબલાટ છે. એને જોઈને રાજી થતી સર્જકની દીકરીની આનંદસૂચક કિકિયારી છે. સર્જકનું અવલોકન અને તેનું આલેખન કેટલું સુક્ષ્મ છે એનો ખ્યાલ કીડીના આલેખનથી આવે છે. ફરતી લાલ કીડીને પણ સર્જક સુક્ષ્મતાથી ઝીલે છે. આ આખું ચિત્ર માણીએ -

‘લાલ કીડી ફરી રહી છે; વરંડાના તડકામાં ત્યાં

કાબર આવે છે

એ જોઈને તાળી પાડીને હસી રહી છે

કવિની પહેલા ખોળાની

દીકરી

કાલે રાતે એણે પરી જોઈ હતી'

અત્યાર સુધીના શબ્દચિત્રમાં સર્જક બિનંગત જીવનને આલેખે છે. હવે અંગત જીવનના આલેખન તરફ વળે છે. સર્જકની પત્ની દૂબળી પાતળી છે પરંતુ મમતાથી ભરીભાદરી છે. અન્ય ફેશનેબલ સ્ત્રીઓ જેવી તે નથી. તે નથી મેકપ કરતી કે ખોટી ટાપટીપ કરતી. તેનો ચહેરો તો મમતાની મલાઈથી લીંપાયેલો છે. જુઓ -

'કવિપત્ની છે તો દૂબળી પાતળી;એની મોટી આંખોમાં,

સમગ્ર ચહેરા પર
મલાઈની જેમ

મમતા લીંપાયેલી છે'.

સર્જક આવી મમતાથી ભરેલી પત્નીને ખૂબ યાહે છે. તેના માટે મોગરાનાં ફૂલ, સાંથાલી મેળામાંથી બંગડીઓ પણ લાવે છે. પત્ની પણ વર્તમાન જીવનથી ખૂબ ખુશ છે. પતિનો સ્નેહ પામી એ બેસી રહેતી નથી પરંતુ સતત ઘર પરિવારને વધુમાં વધુ ખુશ અને પ્રકૃતિથી હર્યુભર્યુ જોવા ઈચ્છે છે.આંગણામાં મોગરાનો છોડ રોપે છે. આવતા ચોમાસામાં તો ઘર ફૂલોથી છવાઈ જાય એવી કામના પણ સેવે છે -

'સાથે મળી ઘરના આંગણામાં

મોગરાનો છોડ રોપે છે.પત્નીની ઈચ્છા છે,

આવતા ચોમાસામાં

ઘર સરસ છવાઈ જાય ફૂલે - ફૂલે'

કવિના જીવનનો આટલો ચિતાર આલેખ્યા પછી સર્જક ફરી મુખ્ય વાત પર

આવી જાય છે અને કહે છે કવિ સન્યાસી નથી તેને પણ પોતાનો ઘરસંસાર છે. તે પણ અન્ય ઘરના મોભીની જેમ ઘરવખરી લેવા જાય છે. કવિ પણ રોજની દિનચર્યા મુજબ વસ્તુ કે ખાવાની ચીજ ખરીદવા જાય છે. અહીં પણ માછલી લેવા જતા કવિનું વર્ણન છે -

'કવિ કંઈ સન્યાસી નથી, ઘરસંસાર માંડ્યો છે.

રોજ તાજી માછલી
ખરીદે છે'

કવિતાનો અંત ચોટદાર છે. સર્જકની આખીય સર્જન પ્રક્રિયા ઓછા શબ્દોમાં વર્ણવી દીધી છે.ખાઈ, પી, આરામથી કવિતાનું સર્જન નથી થતું. સર્જકે મથવું પડે છે.અનેક શબ્દો મગજને લાલ કીડીની જેમ ખોતરીને ચાલ્યા જાય છે.દરેક વખતે ભાવ સંવેદનને અનુરૂપ સર્જકને શબ્દ મળે એવું બનતું નથી. યોગ્ય શબ્દ માટે મથવું પડે છે.વળી સર્જનનો સમય પણ નક્કી હોતો નથી. કાવ્ય માટે શબ્દો તો ગમે ત્યારે સ્ફુરે છે. આ મથામણને સર્જકે સરસ રીતે આલેખી છે -

'અને લાખો વાસી શબ્દો, ક્ષુદ્ર લાલ કીડીની જેમ
કવિનું મગજ ખોતરીને ચાલી જાય છે
અંધકારમાં

ટાણે કટાણે'

આ કાવ્યમાં સર્જકે કવિના વાસ્તવિક જીવનનો દસ્તાવેજ રજૂ કર્યો છે. સર્જક પણ સામાન્ય માણસ જ છે અને એને પણ સામાન્ય લોકો જેવી સામાન્ય દિનચર્યા છે. આ સૂરની સાથે પોતાની જાતને અસામાન્ય ગણતા કહેવાતા સર્જકો પર કટાક્ષ પણ કર્યો છે. આનંદની વાત એ છે કે આ કટાક્ષ બોલકો બન્યા વગર આલેખાયો છે તેથી જ તે

કવિતાને ઉપકારક બન્યો છે. આ સર્જન બદલ સર્જક અને ગુજરાતીમાં અનુવાદ માટે અનુવાદક પણ અભિનંદનના અધિકારી છે.

સંદર્ભ: 'એક દિવસ તને .....કલકત્તા(બંગાળી કાવ્યો), અનુવાદ:નલિની

માડગાંવકર, પ્રકાશક:શ્રીમતી ઉષા

ઠક્કર, રજિસ્ટ્રાર શ્રીમતી નાથીબાઈ દામોદર

ઠાકરસી મહિલા વિદ્યાપીઠ, મુંબઈ, પ્ર.આ.૧૯૮૭,

પૃ.૬૪-૬૫'